

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 341.1/8+339.543.012.42:338.43(477)

Ігор ЗАБАРА, канд. юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-6643-0025
e-mail: izbr@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Катерина РАШЕВСЬКА, асп.
ORCID ID: 0000-0001-9090-1934
e-mail: c.rashevaska@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ УГОДИ ПРО ПОЛІТИЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, ВІЛЬНУ ТОРГІВЛЮ ТА СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Вступ. Нині зовнішньоторговельні угоди є важливим інструментом розвитку та заохочення прав людини. Подібного ефекту вдається досягнути завдяки внесенню до тексту такого документа клаузули про права людини – спеціального положення, що закріплює низку міжнародних стандартів у сфері прав людини, дотримання яких має бути гарантоване державами-контрагентами.

Методи. У ході дослідження автори використовували складну й диференційовану методологію на трьох основних рівнях: емпіричному, загальнологічному та евристичному. Набули широкого застосування, зокрема, порівняльний, гносеологічний, герменевтичний методи, аналіз і синтез, метод експертних оцінок і нормативно-догматичний метод.

Результати. Стаття фокусується на вивченні конкретного прикладу згаданих угод, а саме Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. Із цією метою спочатку розглянуто загальний стан розвитку та важливість двосторонньої торгівлі між державами, адже це, зі свого боку, впливає на її потенціал у правозахисній, гуманітарній і безпековій сферах. Далі наведено конкретні положення угоди в контексті теми статті та проаналізовано можливі наслідки від їхнього впровадження, зокрема й у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України. Окремо досліджено роль і значення створених моніторингових органів та механізму реагування на порушення клаузули про права людини. Стаття містить елементи комбінаторного підходу, оскільки аналіз Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство здійснюється, де це можливо, через порівняння з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. У такий спосіб автори намагаються з'ясувати, яка із двох угод має більший потенціал для розвитку системи прав людини в Україні.

Висновки. Угода між Україною та Великою Британією не тільки зберігає, але й примножує здобутки від виконання Угоди про асоціацію з ЄС. Вона зміцнює наявний режим преференційної торгівлі та містить клаузулу про права людини "балтійського типу", сприяючи розвитку національної системи прав людини як у мирний, так і у воєнний час. Це перша зовнішньоекономічна угода України з конкретними положеннями, спрямованими на протидію російській агресії. Вона, фактично, надає юридичної сили принципам і гарантіям Будапештського меморандуму у двосторонніх відносинах між Україною та Великою Британією, закладаючи основу для подальшого розвитку безпекового партнерства.

Ключові слова: Україна, Велика Британія, зовнішньоторговельна угода, міжнародне право прав людини, економічна дипломатія, клаузула про права людини.

Вступ

В епоху глобальної економічної трансформації зростає взаємозалежність суверенних суб'єктів, які шляхом юридично обов'язкових договорів намагаються встановити спільні міжнародні стандарти задля забезпечення реалізації цілей сталого розвитку. Одним з інструментів для подібної співпраці є укладання зовнішньоторговельних угод, які дедалі частіше містять положення не лише щодо спрощення й активізації обміну товарами та послугами, але також клаузулу про права людини та комплекс інших заходів у гуманітарній сфері. Для України подібні міжнародні договори хоч і є частиною наявної практики, однак досі не використовуються як дієвий інструмент економічної дипломатії для досягнення національних інтересів. Із цієї позиції повномасштабне вторгнення Росії в Україну значно актуалізувало дослідження збільшення потенціалу саме таких положень зовнішньоторговельних угод нового покоління, що сприятиме поліпшенню ситуації в національній системі захисту прав людини. Угода між Україною та Великою Британією від 8 жовтня 2020 р. вже продемонструвала ефективність у протистоянні військовій агресії РФ, однак актуальною залишається її оцінка щодо співпраці

задля відновлення миру, справедливості та постконфліктної відбудови.

Відсутність на національному рівні стратегії використання зовнішньоторговельних угод як інструменту економічної дипломатії задля розвитку системи прав людини як у мирний, так і у воєнний час зумовила виникнення низки проблем, пов'язаних із недостатньо розвинутою організаційною, інституційною та методологічною оцінкою впливу даних міжнародних договорів на гуманітарну та правозахисну сферу. В умовах збройного конфлікту ця обставина не дає змоги використати потенціал зовнішньоторговельних угод для поліпшення становища цивільного населення та спричинює невідправдане обмеження засобів економічної протидії лише санкціями, що потребує якнайшвидшого реформування.

Метою статті є визначення ролі і значення Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та Великою Британією для захисту прав людини та національної безпеки України як у мирний, так і у воєнний час.

Методи

У ході дослідження автори застосовували комплексну методологію на трьох ключових рівнях: емпіричному,

загальнологічному й евристичному. Для цього були використані різні методи: порівняльний, ґносеологічний, герменевтичний, аналізу та синтезу, експертних оцінок, нормативно-догматичний метод. Стаття також містить елементи комбінаторного підходу, зокрема і задля зіставлення потенціалів Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство й Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо впливу на розвиток системи прав людини.

Результати

Велика Британія є важливим торговельно-економічним партнером України. Про це свідчать показники комерційних відносин між державами. До початку повномасштабного вторгнення, у 2021 р., товарообіг між Україною і Великою Британією становив 1,95 млрд дол. При цьому було зафіксовано позитивне для України сальдо торгівлі: обсяг нашого експорту на 0,3 млрд дол перевищив обсяг імпорту (Дія.Бізнес, 2020). Це зумовлено завершенням "Brexit" та зростанням необхідності правового забезпечення безперервності наявних торговельних відносин Великої Британії. Із цією метою уряд розпочав імплементацію нових двосторонніх договорів, які повинні не лише бути укладеними, але й набути чинності до моменту, коли наявні угоди між ЄС і третіми державами перестануть застосовувати до Великої Британії. Першим таким міжнародним договором стала Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством, укладена 8 жовтня 2020 р.

Метою Угоди є збереження позитивних результатів від імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у двосторонніх відносинах. Це вигідно для обох держав: Велика Британія матиме переваги, зафіксовані в Угоді про асоціацію та не повернеться до режиму, передбаченого в угодах СОТ, що дасть змогу збільшити торговельні потоки; Україна збереже режим, значно сприятливіший за генералізовану систему преференцій, яку Сполучене Королівство запроваджує щодо інших торговельних партнерів в односторонньому порядку після остаточного виходу з ЄС.

Саме тому, за винятком окремих положень, що стосуються наближення до законодавства, норм та стандартів ЄС, які не мають прямого впливу на доступ до ринку, Угода 2020 р. на перший погляд є технічною копією оригінального тексту Угоди 2014 р. Міжнародний договір передбачає преференційний доступ українських товарів на британський ринок і створення зони вільної торгівлі між державами. Відповідно до обумовлених поступок 98 % українського експорту мають відбуватися безмитно. Нечисельні винятки щодо промислової продукції діяли протягом перехідного періоду (2021–2023 рр.) й охоплювали добрих, електроніку та автомобілі, які могли обкладатися митом за ставкою, не більшою за 1–2 %.

Лібералізація дещо менше вплинула на експорт продукції українського сільського господарства. Утім, позитивним аспектом є те, що ті аграрні товари, які не підпадають під тарифні квоти, також не обкладаються митом. Тарифні ж квоти становлять 13 і більше відсотків від показників, зафіксованих в Угоді про асоціацію з ЄС (Про ратифікацію Угоди..., 2020). Подібна обережність Великої Британії, очевидно, зумовлена як досвідом імплементації Угоди про асоціацію, так і намаганням захистити внутрішній ринок від напливу української аграрної продукції, а національних виробників – від кризи. Варто згадати, що сектор сільського господарства завжди був "червоною лінією" у двосторонніх торговельних переговорах між Великою Британією та її партнерами, а також однією з обставин, яка в 60-х рр. ХХ ст.

утримувала країну від вступу до ЄС, а в 2016 р. призвела до "Brexit". Проте очікується, що після перехідного періоду кількість товарних позицій, які експортуватимуться за тарифними квотами, поступово зменшуватиметься, а їхній обсяг, навпаки, збільшуватиметься.

Також передбачено подальше розширення співпраці на такі сфери, як логістика, захист інвестицій, розширення бізнес-партнерства, транзит, посилення двосторонньої торговельної співпраці, залучення інвестицій у сільське господарство тощо. Разом з Угодою про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство було укладено Меморандум про взаєморозуміння, де визначено ті галузі української економіки, які можуть отримати підтримку Експортно-кредитної агенції Великої Британії (UK Export Finance), серед яких оборона, сільське господарство, інфраструктура, енергетика й охорона здоров'я (Explanatory memorandum..., 2020).

Зовнішньоторговельна угода нового покоління. Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство, є безпрецедентною зовнішньоторговельною угодою для України. Це приклад договорів покоління "WTO extra", який містить положення щодо тих питань, які у СОТ взагалі не регулюються: ринок праці, захист довілля і прав людини, конкуренція. І хоча клаузула про права людини не є новим явищем у зовнішньоторговельних угодах, які уклала наша держава, положення ст. 2–3 разом із положеннями п. 1 (b) ст. 411 Угоди з Великою Британією дають змогу стверджувати, що застереження щодо захисту прав людини й основоположних свобод є найбільш "суворим", так званим "балтійським застереженням" (на протилегу більш ліберальній "болгарській клаузулі").

Спрямованість Угоди на захист і просування ідеалів гуманізму та лібералізму можна побачити ще з тексту преамбули. У ній права людини й основоположні свободи, зокрема права осіб зі складу національних меншин, а також неприпустимість дискримінації членів меншин і повагу до різноманітності й людської гідності визнано спільними цінностями. Окрім того, преамбула підтверджує відданість сторін принципам, закріпленим у багатьох договорах, що регулюють міжнародне право прав людини, а саме: Статут ООН 1945 р., Гельсінський заключний акт НБСЄ 1975 р., заключні документи Мадридської та Віденської конференцій 1991 та 1992 р., Паризька хартія для нової Європи 1990 р., Загальна декларація прав людини 1948 р. та Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Цікаво, що на відміну від Угоди про асоціацію з ЄС поданий перелік міжнародно-правових інструментів є вичерпним, про що свідчать відмінності у формулюванні цього положення.

У преамбулі сторони ще раз підтверджують, що не визнають спробу анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. І хоча юридична сила преамбули міжнародного договору ще є дискусійним у теорії міжнародного права питанням, її положення знайшли своє втілення в самому тексті угоди. Це стосується й охорони довілля та сталого розвитку (ст. 275, 278–279), галузі медичного обслуговування та охорони здоров'я населення (ст. 382–383), співпраці в галузі науки й техніки (ст. 349), бізнесу, справ молоді, освіти, культури та спорту (ст. 389–393), недискримінації (ст. 408). Зазначене твердження є справедливим і для захисту прав людини на території України, а також безпечних інтересів нашої держави.

Як і Угода про асоціацію між ЄС та Україною, Угода між Україною та Великою Британією у п. 1 ст. 2 передбачає, що повага до демократичних принципів, прав

людини, основоположних свобод і верховенства права має істотне значення для угоди, оскільки підкреслює спільні цінності для обох держав. І хоча міжнародний договір позбавляє сторони повноважень уживати відповідних заходів у випадку порушень несуттєвих його елементів, ця зміна порівняно з Угодою про асоціацію не впливає на здатність Великої Британії чи України вживати відповідних заходів у випадку порушення тих елементів договору, що мають істотне значення. Окрім того, різняться й формулювання ст. 478 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і ст. 411 Угоди між Україною та Великою Британією. Остання передбачає можливість негайної денонсації всього міжнародного договору або його окремих положень у випадку порушення іншою стороною істотних елементів ст. 2 Угоди без консультацій та обов'язкового рішення Діалогу стратегічного партнерства, тоді як Угода про асоціацію вносить клаузулу про права людини лише до одного з винятків до загального правила вжиття відповідних заходів у разі невиконання зобов'язань за Угодою (Угода про асоціацію..., 2014).

Угода між Україною та Великою Британією як безпрецедентний приклад для відстоювання національної безпеки. Сприяння повазі до принципів суверенітету та територіальної цілісності, недоторканості кордонів і незалежності, а також протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов'язаних з нею матеріалів та засобів її доставки також визначені як елементи, що мають істотне значення для угоди. Це положення, очевидно, є здобутком української дипломатії і дає змогу використати потенціал зовнішньоекономічної угоди не лише для заохочення прав людини й основоположних свобод, але й для захисту безпекових інтересів України в контексті агресії Російської Федерації, що й досі триває. Питання наявної ситуації міжнародного збройного конфлікту на території нашої держави в угіді згадано через закріплення зобов'язання забезпечувати:

- повагу до принципів, викладених у Будапештському меморандумі (п. 4 ст. 2);
- співпрацю в межах міжнародних форумів із метою збереження політики невизнання спроби анексії Росією Автономної Республіки Крим та міста Севастополь до повного відновлення територіальної цілісності та суверенітету України (п. 1 (с) ст. 3);
- повагу до суверенітету й територіальної цілісності України у її міжнародно визнаних кордонах (п. 1 ст. 7);
- обстоювання на міжнародному рівні політики невизнання спроби анексії Росією Автономної Республіки Крим та міста Севастополь (п. 2 ст. 7);
- координацію зусиль з іншими відповідними міжнародними суб'єктами й організаціями, зокрема і шляхом збереження міжнародного тиску на Росію та застосування санкцій у разі необхідності (п. 3 ст. 7);
- підтримку зусиллям України, спрямованим на постконфліктне відновлення Донбасу, зокрема і на відбудову економіки й інфраструктури звільнених територій та реалізацію соціальних програм із метою реінтеграції місцевого населення (п. 4 ст. 7);

Угода між Україною та Великою Британією частково усунула основний недолік Будапештського меморандуму – необов'язкову юридичну силу. З одного боку, на момент укладання Угоди для України це був шанс убезпечити себе від теоретичного порушення Сполученим Королівством своїх зобов'язань (порушення запустило би положення про негайну денонсацію, стало би підставою для звернення до мирних процедур урегулювання спорів і контрзаходів), а з іншого – подібне визнання принципів Будапештського меморандуму серед

його сторін як обов'язкових потенційно матиме вплив на обсяг подальшої міжнародної відповідальності Російської Федерації та підтримку політики невизнання наслідків агресії серед членів міжнародного співтовариства. Після початку повномасштабного вторгнення унікальна політична, оборонна й економічна підтримка Сполученого Королівства Україні продемонструвала ефективність угоди між державами.

До договору також, на відміну від Угоди про асоціацію, текст якої було розроблено до подій 2014 р., було внесено нові положення про невизнання ворожих дій Російської Федерації проти України. Окрім того, було закріплено постійну відданість Великої Британії підтримці суверенітету та територіальної цілісності України. Це відобразилося на зміні обсягу територіальної дії порівняно з Угодою про асоціацію у ст. 416 (2). Пунктом другим передбачено, що застосування угоди або розд. IV (Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею) розпочнеться в Автономній Республіці Крим, м. Севастополь та частинах Донецької та Луганської обл. України, коли Україна забезпечить повне впровадження та забезпечення виконання міжнародного договору на всій її території. Оцінку забезпечення повного виконання Угоди на зазначених територіях здійснюватиме незалежно Діалог стратегічного партнерства. Чітке визначення обсягів територіального застосування Угоди між Україною та Великою Британією нівелює проблему, пов'язану, наприклад, з неможливістю України забезпечити повагу до прав людини на її тимчасово окупованих територіях, водночас не несучи відповідальність згідно з механізмом застосування клаузули про права людини. З юридичної позиції це складніше зробити у випадку Угоди про асоціацію з ЄС, де той же відступ України від своїх зобов'язань щоразу виправдовується відсутністю ефективного контролю над цими територіями. Після початку повномасштабного вторгнення з-під територіальної дії угоди було також виведено нові окуповані регіони України.

Зобов'язання щодо співпраці на міжнародних форумах і підтримки політики невизнання на міжнародному рівні є важливим з погляду ескаляції збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією після нового витка агресії 24 лютого 2022 р. Проте на момент укладання Угоди подібне положення було обумовлене втратою інтересу міжнародної спільноти до протиправних дій Росії на окупованому Кримському півострові та на Донбасі. Стурбованість, наприклад, викликала тенденція до скорочення кількості тих держав, які голосували за ухвалення щорічної резолюції про стан прав людини в Криму або резолюції щодо мілітаризації півострова. У цьому контексті варто зауважити, що Велика Британія послідовно голосує за їхнє прийняття (Voting Records Search, 2020).

Зобов'язання з координації зусиль, зокрема і щодо санкційної політики, теж не є випадковим. Окрім того, що санкції є основним доступним для України інструментом протидії агресії Російської Федерації, а Велика Британія спочатку не була їхньою активною прихильницею, зазначене положення корелює із прийняттям 7 грудня 2020 р. рамковим документом Ради ЄС щодо режиму санкцій (Рашевська, 2020) і втілюється в Положенні про санкції проти Російської Федерації, що набуло чинності у Сполученому Королівстві 31 грудня 2020 р. та стало підставою для внесення до санкційного списку Великої Британії 180 фізичних і 48 юридичних осіб, пов'язаних із порушенням прав й основоположних свобод людини під час міжнародного збройного конфлікту на території України ще до початку повномасштабного вторгнення (The UK sanctions list, 2023). Після 24 лютого 2022 р.

Сполучене Королівство внесло до санкційних списків близько 1800 фізичних і юридичних осіб, залучених до вчинення Росією міжнародних злочинів (Mills, 2023b).

Важливим наслідком закріплення обов'язку обстоювати на міжнародному рівні політику невизнання територіальних надбань за результатами агресії Російської Федерації до початку повномасштабного вторгнення щодо Автономної Республіки Крим та міста Севастополь була участь Великої Британії у глобальній дискусії в межах Кримської платформи для об'єднання міжнародних зусиль щодо припинення окупації та реінтеграції півострова в Україну дипломатичним шляхом. Що стосується конфлікту на Сході України, зобов'язання координувати зусилля для відновлення миру й територіальної цінності нашої держави імплементували, з-поміж іншого, через проведення двосторонніх зустрічей на високому рівні щодо захисту від кібератак у межах конфлікту, реабілітації ветеранів, які зазнали психологічного впливу, долучення Великої Британії до 34 держав, які запропонували проєкт посилення моніторингу ОБСЄ на неконтрольованому сегменті українсько-російського кордону (Bush, 2020). Після повномасштабного вторгнення та у зв'язку з проведенням РФ фіктивних виборів на окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської обл., глава МЗС Сполученого Королівства Джеймс Клеверлі заявив, що Велика Британія ніколи не визнає претензій Росії на українську територію. Після відповідної політичної реакції послідувало застосування інструментів економічної дипломатії, зокрема і санкцій проти 11 осіб, які сприяли організації протиправного електорального процесу (Британія ввела нові санкції..., 2023).

Моніторинговий та інституційний механізм договору. Угода між Україною і Великою Британією передбачає створення Діалогу про стратегічне партнерство та Комітету з торгівлі. Ці структури наділені відповідними повноваженнями Ради асоціації та Комітету асоціації (у торговельній конфігурації) в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а саме: оновлювати або змінювати додатки до угоди (ст. 403 (3) та 404 (7), вирішувати спори (ст. 409–410), ухвалювати обов'язкові рішення й надавати рекомендації у форматі сфери дії угоди (ст. 403 (1), розглядати будь-які двосторонні або міжнародні питання, що становитимуть взаємний інтерес, зокрема й питання безпеки, економіки та міграції, а також будь-які основні питання, що виникатимуть у межах угоди (ст. 401). До реалізації угоди, зокрема й моніторингу за виконанням її положень, а також до розвитку двосторонніх відносин мають бути залучені також організації громадянського суспільства, які нині відіграють важливу роль у попередженні, документуванні та захисті порушених прав людини й основоположних свобод на території України.

Важливою віхою у партнерстві стало також започаткування посади спеціального посланника прем'єр-міністра Сполученого Королівства з питань торгівлі з Україною, оскільки на внутрішньому рівні цей інститут дає змогу ефективно координувати діяльність усіх залучених до реалізації угоди структур, а на міжнародному – чітко визначити особу, основним функціональним обов'язком якої є співпраця для виконання досліджуваного міжнародного договору (У Британії визначили..., 2020). Нині цю посаду обіймає баронесса Кетрін Мейер (The UK sanctions list, 2023). Вона долучена до розроблення й імплементатії проєктів щодо відшкодування шкоди, завданої РФ у зв'язку з агресією, а також щодо відбудови. Наприклад, однією з таких ініціатив є План відродження Маріуполя "Mariupol Reborn" – спільний проєкт мера міста, спеціальної посланниці та департа-

менту торгівлі Сполученого Королівства (Вадим Бойченко запропонував..., 2023).

Активізація стратегічного партнерства у сфері безпеки (з показником 4,6 млрд фунтів стерлінгів Велика Британія є другим найбільшим донором України (Mills, 2023a), заохочення та захисту прав людини, демократії та верховенства права в майбутньому може стати чинником, що зумовить появу іншого інституту чи посланника вже у цій сфері. Це матиме значення через "демонстративний ефект" для ЄС, який наразі не поспішає започатковувати подібні посади

Дискусія і висновки

Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством є важливим міжнародним договором для нашої держави. Насамперед, вона дає змогу зберегти і примножити здобутки від імплементатії Угоди про асоціацію з ЄС, закріплюючи чинний преференційний режим у торгівлі. Окрім того, угода містить клаузулу про права людини "балтійського типу", що сприяє розвитку національної системи прав людини і забезпеченню реалізації принципів верховенства права й гуманізму навіть у воєнний час, адже її невиконання є підставою для негайної односторонньої денонсації міжнародного договору загалом. Особливо важливе те, що це перша зовнішньоторговельна угода України, яка містить спеціальні положення, спрямовані на співпрацю й координацію зусиль для протидії агресії Російської Федерації. Вона de facto дозволяє надати принципам і гарантіям, закріпленим у Будапештському меморандумі, обов'язкової юридичної сили у двосторонніх відносинах між Україною та Великою Британією, а також закладає підвалини для подальшого розвитку безпечного партнерства.

Попри досить слабкий, але традиційний для такого типу угод моніторинговий механізм, ефективність імплементатії зазначеного міжнародного договору посилюється зобов'язанням долучати до процесу організації громадянського суспільства, а також появою посади спеціального посланника Сполученого Королівства з питань торгівлі з Україною. Положення Угоди між Україною і Великою Британією щодо захисту прав людини, а також політики невизнання наслідків агресії Російської Федерації мають стати обов'язковими для текстуально-повторення в інших зовнішньоторговельних угодах, адже нині саме цей інструмент економічної дипломатії дає змогу збільшити ефективність спільних дій держав-партнерів у гуманітарній сфері.

Внесок авторів: Ігор Забара – формулювання предмету, дизайну та концепції наукової статті, огляд літератури та аналіз зібраних даних, вичитка та редагування статті; Катерина Рашевська – підбір матеріалу для дослідження, зокрема і джерел іноземною мовою, аналіз публікацій за темою, підготовка та редагування тексту статті.

Список використаних джерел

Вадим Бойченко запропонував модель залучення іноземних інвестицій для реалізації проєктів відродження Маріуполя. (2023, жовтень). Офіційний сайт міської ради Маріупольської міської ради. <https://mariupolrada.gov.ua/news/vadim-bojchenko-zaproponuvav-model-zaluchennja-inozemnih-investicij-dlja-realizacii-proektiv-vidrozdzhennja-mariupolja>

Дія.Бізнес 2020. (2020, липень). Сторінка про Велику Британію. https://expport.gov.ua/country/78-velika_britaniia

Британія ввела нові санкції за російські псевдовибори на окупованих територіях. (2023, жовтень). Європейська правда. <https://rubryka.com/en/2023/09/29/brytaniya-za-rosijski-psevdivbory-na-zahoplennyh-terytoriyah-vvela-novi-sanktsiyi-detali>

Про ратифікацію Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. (2020). Закон України від 16 грудня 2020 р. № 1100-ІХ. *Голос України*, 240.

Рашевська, К. (2020, грудень). *Перспективи позитивні, але Україні слід обдумати власний "план дій"*. QHA Кримські новини. https://qha.com.ua/po-polochkam-uk/perspektyvy-pozytyvni-ale-ukrayini-slid-obdumaty-vlasnyj-plan-dij-ekspert-pro-novyj-mehanizm-globalnyh-sanktsij-vid-yes-za-porushennya-prav-lyudyny/?fbclid=IwAR3jW_IPUXo1SmhUT9tmWBXdQlu5fjzNYDquVCwOeQKCK3QQN85sS11vGv0

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. (2014). *Офіційний вісник України*, 75.

У Британії визначили спецпосланця прем'єра з питань торгівлі з Україною. (2021, січень). Agropolit. <https://agropolit.com/news/18182-ukrainiyi-viznachili-spetsposlantsya-premyera-z-pitan-torgivli-z-ukrayinoyu>

Bush, N. (2020, December 10). *Russia's ongoing aggression against Ukraine and illegal annexation of Crimea: UK statement/ Speech at the OSCE Permanent Council*. <https://www.gov.uk/government/speeches/russias-ongoing-aggression-against-ukraine-and-illegal-annexation-of-crimea-uk-statement>

Explanatory memorandum: UK/Ukraine: Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement. (2020, July). Gov. UK. 2020. <https://www.gov.uk/government/publications/ukukraine-political-free-trade-and-strategic-partnership-agreement-cs-ukraine-no12020>

Mills, C. (2023a, October 14). *Military assistance to Ukraine since the Russian invasion. Research paper*. House of commons library. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9477>

Mills, C. (2023b, September 23). *Sanctions against Russia. Research Briefing*. Parliament. UK. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9481>

The UK sanctions list: Guidance. (2023, November). Gov. UK. <https://www.gov.uk/government/publications/the-uk-sanctions-list>

Voting Records Search (2020, August). UN General Assembly. <https://www.un.org/en/ga/documents/voting.asp>

References

Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand. (2014). *Official Gazette of Ukraine*, 75 [in Ukrainian].

Britain introduced new sanctions for Russian pseudo-elections in the occupied territories. (2023, October). European Pravda. [in Ukrainian]. <https://rubryka.com/en/2023/09/29/brytaniya-za-rosijski-psevdivybyry-nazahoplenyh-terytoriyah-vvela-novi-sanktsiyi-detali>

Bush, N. (2020, December 10). *Russia's ongoing aggression against Ukraine and illegal annexation of Crimea: UK statement/ Speech at the*

OSCE Permanent Council. <https://www.gov.uk/government/speeches/russias-ongoing-aggression-against-ukraine-and-illegal-annexation-of-crimea-uk-statement>

Diya.Biznes. (2020, July). *Page about Great Britain* [in Ukrainian]. https://export.gov.ua/country/78-velika_britaniia

Explanatory memorandum: UK/Ukraine: Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement. (2020, July). Gov. UK. 2020. <https://www.gov.uk/government/publications/ukukraine-political-free-trade-and-strategic-partnership-agreement-cs-ukraine-no12020>

In Britain, a special envoy of the Prime Minister on trade with Ukraine was appointed. (2021, October 7). Agropolit [in Ukrainian]. <https://agropolit.com/news/18182-ukrainiyi-viznachili-spetsposlantsya-premyera-z-pitan-torgivli-z-ukrayinoyu>

Mills, C. (2023a, October 14). *Military assistance to Ukraine since the Russian invasion. Research paper*. House of commons library. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9477/>

Mills, C. (2023b, September 23). *Sanctions against Russia. Research Briefing*. Parliament. UK. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9481>

On the ratification of the Agreement on Political Cooperation, Free Trade and Strategic Partnership between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. (2020). Law of Ukraine dated December 16, 2020 No. 1100-IX. *Voice of Ukraine*. 2020. No. 240 [in Ukrainian].

Rashevskaya, K. (2020, December). *The prospects are positive, but Ukraine should consider its own "action plan"*. QHA Crimean news [in Ukrainian]. https://qha.com.ua/po-polochkam-uk/perspektyvy-pozytyvni-ale-ukrayini-slid-obdumaty-vlasnyj-plan-dij-ekspert-pro-novyj-mehanizm-globalnyh-sanktsij-vid-yes-za-porushennya-prav-lyudyny/?fbclid=IwAR3jW_IPUXo1SmhUT9tmWBXdQlu5fjzNYDquVCwOeQKCK3QQN85sS11vGv0

The UK sanctions list: Guidance. (2023, November). Gov. UK. <https://www.gov.uk/government/publications/the-uk-sanctions-list>

Vadym Boychenko proposed a model of attracting foreign investments for the implementation of Mariupol revitalization projects (2023, October). Official website of the Mariupol City Council [in Ukrainian]. <https://mariupolrada.gov.ua/news/vadim-bojchenko-zaproponuvav-model-zaluchennja-inozemnih-investicij-dlja-realizacii-proektiv-vidrodzhennja-mariupolja>

Voting Records Search (2020, August). UN General Assembly. <https://www.un.org/en/ga/documents/voting.asp>

Отримано редакцію журналу / Received: 05.12.23
Прорецензовано / Revised: 20.12.23
Схвалено до друку / Accepted: 23.01.24

Ihor ZABARA, PhD (Law), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-6643-0025

e-mail: izbr@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Kateryna RASHEVSKA, PhD Student

ORCID ID: 0000-0001-9090-1934

e-mail: c.rashevaska@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE POLITICAL, FREE TRADE AND STRATEGIC PARTNERSHIP AGREEMENT BETWEEN THE UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND AND UKRAINE IN THE PROMOTION AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN UKRAINE

Background. As of today, foreign trade agreements are an important vehicle for development and promotion of human rights. This effect can be achieved by including in the text of such an agreement a human rights clause, a special provision which contains a number of international human rights standards, compliance with which must be guaranteed by the contracting States.

Methods. Throughout the research, the authors employed a complex and differentiated methodology at three main levels: empirical, general logical, and heuristic. Notably, they extensively utilized comparative, epistemological, hermeneutic methods, along with analysis and synthesis, the method of expert evaluations, and the normative-dogmatic approach.

Results. The article focuses on a specific example of these agreements, namely the Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. To that end, the article first examines the general development and the importance of bilateral trade between States, as this, in turn, affects its potential in the human rights, humanitarian and security areas. Then the authors outline specific provisions of the Agreement in the context of the topic of the article and analyzes the possible consequences of their implementation, namely due to the aggression of the Russian Federation against Ukraine. The role and significance of the established monitoring bodies and the mechanism for responding to human rights clause violations have been studied separately. The article contains elements of a combinatorial approach, as the analysis of the Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement is carried out, where possible, through comparisons with the Association Agreement between Ukraine and the European Union. Thus, the authors try to find out which of the two agreements has the greatest potential for the development of the human rights system in Ukraine.

Conclusions. The agreement between Ukraine and Great Britain not only preserves but also amplifies the benefits derived from the implementation of the Association Agreement with the EU. It fortifies the existing preferential trade regime and incorporates a 'Baltic-style' human rights clause, fostering the development of national human rights systems in both peacetime and wartime. This marks Ukraine's first foreign economic agreement with specific provisions aimed at countering Russian aggression. In essence, it imparts legal force to the principles and guarantees of the Budapest Memorandum on bilateral relations between Ukraine and Great Britain, laying the foundation for further development in the security partnership.

Keywords: Ukraine, Great Britain, foreign trade agreement, international human rights law, economic diplomacy, human rights clause.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.